

Cuvânt-înainte

Fagure literar, cu o metaforă din apicultură, este cartea vieții și activității noastre intelectuale. O viață de om. Unii o pun la timpul trecut, alții o situează în prezent, noi preferăm prezentul etern, fiindcă așternut pe hârtie scrisul rămâne, nu dispare niciodată. Această carte, subintitulată *florilegiu*, selectează articole reprezentative și comunicări științifice din activitatea noastră didactico-științifică, publicistică și politică, elaborate de-a lungul Timpului, pe care l-am rugat să mai aibă răbdare.

Primul care a făcut o comparație între albină și om se pare că a fost Aristotel. În *Politica*, filozoful grec scria: „Din toate acestea se vede că Statul (în original *polis* – n.n) este o instituțiune naturală și că omul este din natură o ființă socială” (*zoon politikon*), în care *zoon* nu înseamnă numai animal, cum din eroare traduc unii, ci și vietate, ființă. Or, faptul că omul este o ființă socială nu mai poate contesta azi nimeni. În continuarea aceleiași idei, Aristotel scrie: „Totodată, este clar de ce omul este o ființă mai socială decât orice albină și orice ființă gregară; căci natura nu creează nimic fără scop. Însă graiul are numai omul dintre toate vietățile” (Aristotel, *Politica*, în românește de El. Bezdechi, introducere de Șt. Bezdechi, Editura Cultura Națională, București, 1924, p. 22).

Sugestia unei asemenea lucrări precum cea de față am găsit-o în cartea scriitorului latin Aulus Gellius, *Noapți atice*, de la începutul secolului al II-lea d.H., din timpul împăratului filozof Marcus Aurelius, el însuși un mare erudit și om de litere. De la integrarea Greciei și a statelor helenistice în Imperiul Roman participăm la o puternică întrepătrundere a celor două culturi, cu numeroase dezvoltări paralele, cu contacte personale între scriitori greci și romani. În aceste împrejurări, Aulus Gellius, un roman pasionat de cultură și nu lipsit de talent literar, întreprinde o călătorie în Grecia, la Atena, pentru a-și desăvârși studiile. Rezultatele nopților de lec-

tură, aproape de un an, ale conspectelor făcute sunt adunate într-o lucrare imensă de 20 de cărți și o prefață intitulată *Noapți atice*, după numele celei mai importante regiuni grecești, Atica, cu capitala la Atena. Lucrarea pe care autorul însuși a apreciat-o „plăcută și utilă” a fost scrisă „pentru a oferi copiilor mei astfel de recreații, când celelalte ocupații le vor îngădui răgaz de odihnă și destindere sufletească”. Genul acesta de scrieri hibride purta încă din Antichitate o mulțime de nume cvasisinonime: fagure, corn al abundenței, antologie, florilegiu, istorii, enciclopedia, bibliotecă, marginalii, culegeri, miscelane, lucrări nocturne etc. Încurajat de asemenea scrieri, din octombrie 2000, am încredințat suplimentului duminical al cotidianului local *Crișana plus* o serie de articole sub genericul *Fagure literar*. Unele dintre ele și-au găsit locul potrivit în acest florilegiu, pe altele le-am reluat în alte scrieri memorialistice sau istorico-literare.

Prezentul fagure, care sperăm să fie savurat cu plăcere, este alcătuit din trei secțiuni: beletristică, publicistică și fagure politic. Determinativul literar din titlu este folosit în sens larg, extensiv de totalitate a operelor indiferent de domeniul în care sunt scrise. În înțeles restrâns, intensiv prin literatură se desemnează numai operele cu funcția estetică dominantă, literatura artistică sau beletristică. Prima secțiune, beletristică, selectează articole și comunicări de istorie, teorie și critică literară, dar și de stilistică, poetică, naratologie și semiologie literară. Criteriul de grupare este unul cronologic, dar și tematic, cu excepția articolelor publicistice și pe teme politice, care sunt rânduite în ordinea cronologică în care au fost publicate ori susținute. Prima lucrare publicată, de fapt o recenzie la cartea lui G. I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, simptomatică pentru preocupările stilistice de mai târziu, ca orice specie reproductivă, permitea și opinii de ordinul viziunilor personale. Au urmat apoi câteva articole de literatură română, rezultate din seminariile pe care le-am ținut pe lângă lectorul universitar Zaharia Macovei. În 1970 am fost admis la doctorat, fără scoatere din producție, cu o temă despre omul mărunt în literatura modernă europeană, sub coordonarea profesorului universitar doctor docent Ion Zamfirescu, de la Universitatea din București. La cumpăna dintre 1971-1972 am efectuat o specializare de trei luni în Poetică, la Universitățile din

Leningrad (azi Sankt-Petersburg) și Moscova. Întors acasă, mi-am continuat studiile doctorale și primul raport de cercetare științifică a fost intitulat *Ipostaze în istoria literară a micului funcționar*. În 1977, după susținerea tezei de doctorat, am publicat un articol sintetic despre omul mărunt în literatura europeană modernă, *Estetica insignifiantului*, reluat ca prefață la varianta publicată a tezei sub titlul *Literatura insignifiantului*, Editura Modus P. H., 1997.

Rezultatul specializării în poetică s-a concretizat în comunicări științifice despre Școala formală rusă, care au stat la baza unui articol sintetic despre *Metoda formală în știința literaturii*.

Articolele care urmează tratează teme complementare de poetică, stilistică, naratologie, semiologie literară, literatură română și universală de la începuturi și până azi.

Fagurele publicistic, în măsura în care și publicistica ține de literatură în sens larg, extensiv, este organizat în ordinea la care au avut loc evenimentele evocate de interes public. Fagurele politic, ca să poată fi îngurgitat, are nevoie de câteva condimente sau lămuriri suplimentare, care vor interveni cu necesitate la locul potrivit.

I. BELETRISTICĂ

Stilul artistic al lui Ion Creangă¹

Savoarea și farmecul deosebit al operei lui Ion Creangă constituie o sursă inepuizabilă de interpretări și analize. Încercările de a recepta și descoperi sensuri ascunse, de a traduce în termeni inteligibili inefabilul crengist s-au îmbogățit cu un nou și erudit studiu: *Stilul artistic al lui Ion Creangă* de G. I. Tohăneanu.

Cercetătorul stilului artistic al lui Ion Creangă se mișcă pe un câmp destul de explorat, având în vedere bogata bibliografie despre viața și opera scriitorului, dar a știut să-și plaseze sonda propriilor investigații pe locurile celor mai valoroase prospecțiuni. Calitatea esențială a cărții ni se pare studiul profund, migălos, surprinderea virtuților expresive ale cuvântului în travaliul artistic al lui Ion Creangă, subtilitatea și finețea unor observații stilistice de detaliu. Pe baza unor minuțioase analize de text, autorul ei duce până la ultimele consecințe observațiile valoroase ale unor critici ca G. Ibrăileanu, N. Iorga, Jean Boutière, I. Iordan, T. Vianu, Vl. Streinu etc.

Trăsătura stilistică fundamentală a prozei lui Ion Creangă este, după cum remarcase înainte și I. Iordan, oralitatea. Oralității, demonstrează I. G. Tohăneanu, pe baza unor excerpte convingătoare, îi sunt subordonate cele mai multe din procedeele artei sale, iar „calitatea esențială a frazei lui Ion Creangă este relieful”. De altfel, primul capitol al studiului său se intitulează chiar „Oralitate și relief”. Analiza principalelor mijloace reliefante

¹ Recenzii la cartea lui G. I. Tohăneanu, *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, Editura Științifică, București, 1969, 236 p. Recenzia a fost publicată în *Lucrări științifice*, Seria B, Institutul Pedagogic Oradea, 1970.

în proza lui Ion Creangă aruncă puternice raze de lumină peste recuzita mijloacelor sale artistice.

Studiul artei narațiunii, dialogului, descrierii, portretului și enumerării, care formează obiectul următoarelor trei capitole, aprofundează o altă observație stilistică remarcabilă, de data aceasta a criticului Vl. Streinu: „Atât *Poveștile*, cât și *Amintirile* au o viteză în desfășurarea faptelor, ce nu le dă răgaz de analiză sau descripție. Unde ar fi putut lua loc un portret întreg, e numai o trăsătură grăbită; unde n-ar fi stricat lămurirea psihologică, e numai mișcare exterioară; faptele singure aleargă neistovite” (p. 219).

Autorul, un foarte bun cunoscător al unor discipline interferente ca stilistica, gramatica și lingvistica, impresionează prin surprinderea unor nuanțe și semnificații nebănuite ale cuvintelor, prin reliefaarea mijloacelor lingvistice de realizare a narațiunii precipitate, vioaie, „neistovite”, în defavoarea analizei, descrierii și portretizării. Valorificând studiile lui T. Vianu despre stilistica timpurilor verbale, autorul descoperă câteva elemente prețioase de stilistică a limbii literare în opera lui Ion Creangă. „Întâmplările care preced scenele de muncă sunt, așadar, povestite, ca de obicei, cu ajutorul prezentului istoric. În schimb, de îndată ce este evocat primul detaliu al muncii, prezentul cedează locul imperfectului. Prozatorul reușește să creeze astfel, plastic și nuanțat, sentimentul duratei...” (p. 79).

Stilistica timpurilor verbale este o problemă de estetică literară importantă. Posibilitatea de a marca prin diferitele lor nuanțe apropierea sau depărtarea în timp, de a plasa pe diferite planuri de semnificație desfășurarea evenimentelor apropie literatura de virtuțile unor arte spațiale, ca pictura și sculptura.

Luând în discuție procedeul sinonimiei și limbajul coțcăresc, se reliefează pregnant multitudinea de sensuri ale cuvintelor, structura dicotomă a stilului crengist rezultată dintr-un sublim amestec de ingenuitate, candoare și sens echivoc, aluziv.

Dar, deși se pun în evidență multe aspecte inedite ale artei lui Ion Creangă, observațiile stilistice de o incontestabilă valoare nu acoperă întreaga semnificație a titlului, ele constituind sonde disparate, dar adânc înfipte în câmpul cercetării marelui nostru povestitor.

Autorul întreprinde mai mult, sau aproape numai o analiză a structurii formale, lexico-gramaticale a frazei, pentru a descoperi valori stilistice ale unor categorii gramaticale, fără implicații cu alte arte, muzica, pictura sau, mai nou, cinematografia.

La capătul acestor modeste însemnări ne permitem o scurtă digresiune. A fost conștient Creangă de varietatea și multitudinea valențelor artistice scoase la lumină de exegeții operei sale? Răspunsul la această întrebare nu influențează cu nimic criteriile de valorificare artistică și ar putea constitui obiectul unei ademenitoare cercetări. Ele însă demonstrează intuiția artistică genială a scriitorului.

Istoria literaturii ne oferă exemple numeroase de opere scrise după tot felul de reguli, metode și retorici, precum și de artă creată prin invenție. Considerăm că opera lui Ion Creangă, deși rodul artistic al unui om cult, este în cea mai mare parte rezultatul unei intuiții geniale izvorâte din bogățiile spirituale ale poporului său, din limba sa de un impresionant pitoresc lingvistic, din proverbele și „zicerile” sale. Dar toate aceste flori ale înțelepciunii populare, toată bogăția paremiologică prezentă în opera sa, oricât ar fi ele de plastice, luate separat, nu constituie literatură decât prin efectul organizării lor conștiente de către artist. Această intervenție conștientă a povestitorului cult îndreptățește afirmația că Ion Creangă nu este un simplu narator popular, ci un artist desăvârșit, lucru susținut cu stăruință de acest valoros studiu de exegeză a operei scriitorului nostru clasic.

